

ECCLESIOLOGISCHE KRIJTLIJNEN VOOR EEN (NIEUW) KERKGENOOTSCHAP

INLEIDING

In het zoeken van een gezamenlijke weg voor Unie- en ABC-gemeenten (plus mogelijke andere 'losse' gemeenten), is de vraag hoe een eventueel nieuw te vormen geloofsgemeenschap ecclesiologisch verankerd kan worden. Begrippen als Unie, federatie en netwerk hebben elk hun achtergrond en kwaliteit, maar vragen wel om doordenking, zowel 'verticaal' (plaatselijk/bovenplaatselijk) als 'horizontaal' (oecumene/katholiciteit). Vanuit de driehoek Schrift – Traditie – Context,¹ worden hieronder een aantal krijtlijnen voor deze bezinning getekend.

SCHRIFT

Ekklesia wordt in het NT zowel voor de plaatselijke als voor de universele gemeente gebruikt: 1 Kor. 1:2; Efeze 1:22-23. Beraad en overleg vindt zowel plaatselijk als overstijgend plaats: Hand. 6:1-7; 15:1-35. Uit de Brieven blijkt dat er veel onderling contact en verbondenheid was - Rom. 16:1-16; 1 Kor. 16:19-20 – ook in financieel opzicht - 1 Kor. 16:1-4; 2 Kor. 8:1-5, 10-15 – en het als een voorrecht werd beschouwd hieraan deel te mogen nemen.

Uit Openbaring 2-3 wordt duidelijk dat enerzijds de gemeenten op zichzelf worden beschouwd en benaderd (beoordeeld), maar tegelijk de slotzin steeds een meervoud is: 'Wie oren heeft, moet horen wat de Geest tot de gemeenten zegt'. Ook het 'samen met alle heiligen' (Ef. 3:18) laat zien dat de volheid van Christus alleen te vinden is in het geheel. Zoals de gelovige niet 'los verkrijgbaar' is, zo is ook de plaatselijke gemeente niet 'los verkrijgbaar'. Het is de verbondenheid met Christus die – door het werk van de Geest – gelovigen en gemeenten verbindt aan elkaar, die etnische, culturele en sociale verschillen opheft (Gal. 3:27-28) en die in het eschaton alles overstijgt (uit alle volken, stammen en talen) en allen samenvoegt tot één Bruid, één Nieuw Jeruzalem. De kerk leeft altijd onder dit eschatologisch voorbehoud, wat mede haar roeping in het heden bepaalt. Een belangrijk aspect van die roeping is het één zijn 'opdat de wereld gelove' (Joh. 17:21). De *ekklesia* is de (uit)geroepen gemeenschap om te getuigen in de wereld van Gods redding en heerschappij (Evangelie van het Koninkrijk). Zij is onderdeel van de 'Missio Dei': 'Zoals de Vader mij heeft uitgezonden, zo zend ik jullie uit' (Joh. 20:21).² Alle vier Evangelieën eindigen met een zendingsopdracht en Handelingen begint ermee (Mat. 28:18-20; Mc. 16:15; Lc. 24:46-48; Joh. 20:21-23; Hand. 1:7-8). Zending zit dus in het DNA van de gemeente en is het logische gevolg van Pinksteren.³

¹ Cf. Stanley J. Grenz over de drie pijlers of bronnen van theologie in *Revisiting Evangelical Theology. A Fresh Agenda for the 21st Century* (Downers Grove: InterVarsity Press, 1993): 'Hence we may pose a three-part question to any theological proposal: To what extent does this theology articulate the biblical kerygma, reflect the faith of the one people of God, and speak to the contemporary historical-cultural situation in which the faith community seeks to proclaim the good news and live as the people of God?', 101.

² *Missio Dei* is een term die in de 20ste eeuw opkwam om woorden te geven aan het inzicht dat missie Gods initiatief en Gods activiteit is. God de Vader zendt de Zoon, de Vader en de Zoon zenden de Geest, en Vader, Zoon en Geest zenden de kerk de wereld in. Dat kleurt de manier waarop we kerk zijn, waarop we de bijbel lezen en waarop we in de wereld staan. Het betekent dat (a) God een missionair God is, (b) dat de kerk participeert in Gods missie en (c) dat de kerk daarom in haar aard missionair is.

³ Newbigin noemt zending op basis van Hand. 1:8 'the overflow of Pentecost'. De belofte is dat wie de Geest ontvangt ook een getuige zal zijn: 'Het getuigenis is in wezen niet een taak, die de kerk is opgelegd; het is een gave aan de kerk gegeven. Het is de volheid van Pinksteren die overstroomt', Lesslie Newbigin, *Zending in het voetspoor van Christus* (Sliedrecht: Merweboek, 1989), 31.

TRADITIE

Het baptisme komt voort uit het Engelse separatisme, dat verbondsgemeenten stichtte, waarbij gelovigen zich verbonden aan God en aan elkaar. Zo sloot de separatistische gemeente te Scrooby en Gainsborough in 1607 het volgende verbond:

*I covenant with God and with one another, to walk in His ways, made known or to be made known unto us, according to our best endeavours, whatsoever it shall cost us, the Lord assisting us.*⁴

Nadat deze gemeente naar Amsterdam was gevlucht, kwam zij tot de overtuiging dat de doop de grondslag diende te zijn voor dit verbond en ontstond de eerste baptistengemeente. Geloof, doop en gemeenschap zijn sindsdien altijd verbonden geweest binnen het baptisme. Dat gold niet alleen plaatselijk, maar ook bovenplaatselijk.⁵

De baptisten hebben het begrip *independent* (onafhankelijk, van 'independent churches') vanaf het begin ingevuld als *interdependent* (onderling afhankelijk), zowel praktisch als principieel.⁶ Een voorbeeld daarvan is bijv. dat men er altijd belang aan hechtte om bij bevestiging van voorgangers (die een plaatselijke gemeente zelf mocht beroepen!) altijd ouderlingen of voorgangers uit naburige gemeenten uit te nodigen. De voorganger vertegenwoordigt immers ook het geheel van de gemeenschap.

Waar het op neerkomt is dat de plaatselijke gemeente *volledig* kerk is (ze heeft a.h.w. alle bevoegdheden rechtstreeks van Christus om kerk te zijn),⁷ maar niet *de volledige* kerk. In 2007 wijdde de *Baptist World Alliance* hier een studiesymposium aan in Elstal (Duitsland), waar Elstal-docent Uwe Swarat het als volgt vrij scherp verwoordde:

*The local church is wholly church, but is not the whole church. (...) The whole is present in all the parts, but no part in itself comprises the whole, only all the parts together. (...) A local church which regards itself as the only church of Christ or which behaves like this and does not seek fellowship with others has to become a sect and is no longer a Christian church. (...) Local churches are embodiments of the Spirit of Christ only when they do not wish to remain alone, but instead see themselves as part of the universal church. (...) The same solidarity in which we live as individual believers in a local church is also necessary when we live and work together as local churches. (...) Our church structures are too a confession, and they should be a confession to the wider fellowship. (...) A complete autonomy of the local churches is at variance with the commandment to keep the unity of the church.*⁸

⁴ J. Bakker, *John Smyth. De stichter van het baptisme* (Proefschrift Rijksuniversiteit Utrecht 1964; Wageningen: Veenman & Zonen, z.j.), 48-49. Mijn Nederlandse vertaling: 'Ik verbind mij aan God en aan u allen, om in zijn wegen te wandelen, zoals die ons bekend zijn of ons bekend gemaakt zullen worden, naar ons beste vermogen, wat het ons ook kosten zal, met de hulp van de Heer'.

⁵ William Allison schrijft in 1906: 'The fundamental principle in the constitution of the local church was the fellowship in Christ which drew Christians together to form the body of Christ. Inherent in this very principle was the obligation of Christian churches to manifest a similar fellowship among themselves', William Henry Allison, *Baptist Councils in America* (Chicago, 1906), 12. Zie verder de voorbeelden uit diverse geloofsbelijdenissen in bijlage 1.

⁶ Lumpkin schrijft in zijn inleiding op *The Faith and Practice of Thirty Congregations*: 'Formal associationalism was primarily the result of native Baptist *connectional instinct* (mijn curs.!), for Baptists were never independents, strictly speaking', in William L. Lumpkin, *Baptist Confessions of Faith* (Valley Forge: Judson Press, 1969¹⁹⁵⁹), 172.

⁷ We say the Church or two or three faithful people Separated from the world & joined together in a true covenant, have both Christ, the covenant, & promises, & the ministerial power of Christ given to them, & that they are the body that receive from Christs hand out of heaven, or rather from Christ their head this ministerial power.' (Works 2, 403).

⁸ Uit: Uwe Swarat, 'Local Churches and wider Church Structures', lezing op BWA-symposium in maart 2007 te Elstal (Du) over *Baptist Identity and Ecclesiology*, op www.bwanet.org, geraadpleegd d.d. 10-2-2010. Zie ook bijlage 2.

Onze kerkstructuur is dus ook een belijdenis, zegt iets over wie we zijn en willen zijn! Daarbij kijkt Swarat terecht ook breder dan de bovenplaatselijke baptistenverbanden. Wij belijden immers ook de ene, heilige, katholieke en apostolische kerk.⁹

CONTEXT

De samenleving zoals deze zich momenteel ontwikkelt lijkt in een aantal opzichten haaks te staan op hechte kerkstructuren. Individualisering, subjectivering, fragmentisering, globalisering en secularisering, leiden tot wat Bauman vloeibare moderniteit noemt en Castells een netwerksamenleving.¹⁰ Mensen verbinden zich in het algemeen in onze samenleving, en dus ook in kerken en gemeenten, niet meer vanzelfsprekend en al helemaal niet levenslang. De sociologe Grace Davie heeft laten zien dat de drieslag *believing-belonging-behaving* steeds meer in volgorde varieert,¹¹ en dat 'in Europe as well as America, a new pattern is gradually emerging that is a shift away from an understanding of religion as a form of obligation and towards an increasing emphasis on consumption or choice. I go to church because I want to, so long as it provides what I want, but I have no obligation either to attend in the first place or to continue if I don't want to'.¹² Het einde van de kerk als vereniging is eigenlijk al in de jaren vijftig ingezet.¹³

De veranderende samenleving leidt onherroepelijk tot andere kerken en kerkvormen, al weten we nog niet precies hoe of wat. Zowel omdat we nu eenmaal deel uitmaken van die samenleving en onderdeel zijn van diezelfde cultuur, maar ook omdat we 'mission-shaped churches' willen zijn,¹⁴ kerken die bereid zijn nieuwe vormen aan te nemen omwille van hun zending. Zo zoeken kerken en gemeenten naar nieuwe uitdrukkingen ('fresh expressions') van gemeente-zijn in de postmoderne samenleving die de oude structuren en kerkmuren overstijgen en vloeibaarder maken.

⁹ De zgn. *notae ecclesiae* uit de Geloofsbelijdenis van Nicea-Constantinopel, 381 AC. Zie H. Denzinger en A. Schönmetzer, *Enchiridion symbolorum, definitionum et declarationum de rebus fidei et morum* (Rome: Herder, 1976¹⁹⁹⁶), §150: *mian hagian katholikèn kai apostolikèn ekklesiàn* (Symbolum Constantinopolitanum). Deze belijdenis wordt bv. genoemd in de *Orthodox Creed* van de *General Baptists* in 1678. Tijdens de oprichting van de *Baptist World Alliance* in 1905 in Londen liet de eerste voorzitter Alexander McLaren in de eerste bijeenkomst alle aanwezigen staande het Apostolicum uitspreken, 'to put aside any doubt that Baptists stood in the tradition of the historic orthodox Christian faith and of the "Holy Catholic Church".' Richard V. Pierard (ed.), *Baptists together in Christ 1905-2005* (Fall Church: BWA, 2005), 24.

¹⁰ Zie over deze tendensen uitvoerig en met bronverwijzingen, Eduard Groen, *Geloofwaardige gemeente. Uitgangspunten van een baptisten gemeenteopbouw* (Barneveld: Unie van Baptistengemeenten, 2011), m.n. 24-37.

¹¹ Grace Davie, 'Believing without Belonging: Is This the Future of Religion in Britain?', in: *Social Compass* 37.4 (1990), 455-469. Zie voor een verdere uitwerking Stuart Murray, *Church After Christendom* (Milton Keynes: Paternoster, 2005), 9-38.

¹² Grace Davie, *The Sociology of Religion. A Critical Agenda* (London: SAGE Publications, 2013²⁰⁰⁷), 97. Recenter liet Miranda Klaver zich op soortgelijke wijze uit: 'Being religious no longer implies membership of a religious institution as in the past. The need for belonging and community is now based on personal choice instead of tradition. Furthermore, how one chooses to be engaged in or committed to a particular community has changed as well. In a high mobile and individualized society, long-term commitments to one community are often not possible and exclusive commitments to one community are not self-evident either'. Miranda Klaver, 'We are the World? Identity Politics and Congregational Transformation of Dutch Baptists', in *American Baptist Quarterly* XXXI.4 (2012), 425, 426.

¹³ Marten van der Meulen, 'Het einde van de kerk als vereniging', *Ouderlingenblad voor Pastoraat en Gemeenteopbouw* Jg. 95, Nr. 1089 (2018), 11-14. Alle artikelen in dit themanummer 'Is dit mijn gemeente nog wel?' zijn de moeite waard.

¹⁴ Zie het door de Anglicaanse synode uitgebrachte rapport *Mission-Shaped Church: Church Planting and Fresh Expressions of Church in a Changing Context* (London: Church House Publishing, 2004).

KRIJTLIJNEN VOOR EEN NIEUWE GELOFSGEMEENSCHAP

De krijtlijnen waarbinnen een nieuwe geloofsgemeenschap, die zich wil wortelen in de Schrift, haar eigen geschiedenis serieus neemt en relevant wil zijn in de huidige samenleving, zouden er als volgt uit kunnen zien:

- A. In onze geloofsgemeenschap blijven geloof, doop en gemeenschap altijd op een bepaalde wijze met elkaar verbonden. Een nieuwe doordening van het begrip 'verbondsgemeente' zou kunnen helpen om tot eigentijdse en relevante vormen van commitment aan de gemeenschap – plaatselijk, landelijk en globaal – te komen. Daarin toont zich ook iets van de 'tegencultuur' die het Evangelie vraagt en die juist in de (ana)baptistische geschiedenis steeds weer opduikt en zoekt naar een alternatief.¹⁵
- B. In onze geloofsgemeenschap vormen we 'discerning communities', dat wil zeggen dat in gemeenschappelijk gebed en beraad steeds opnieuw gezocht wordt naar de wil van Christus met het oog op deze tijd en deze context. Dat heeft alles te maken met het wandelen in Gods wegen 'zoals die ons bekend zijn of bekend gemaakt zullen worden', het zgn. 'further light',¹⁶ dat gericht is op een verdere en diepere toepassing van wat Christus in de Schrift ons aanreikt. Hier stelt het 'samen met alle heiligen' niet alleen grenzen aan wat individuen kunnen zeggen, geloven en doen, maar ook aan wat plaatselijke gemeenten kunnen zeggen, geloven en doen. Zoals gemeenteleden geroepen zijn ten opzichte van elkaar verantwoording te vragen en af te leggen, zo ook plaatselijke gemeenten. Te denken valt aan het nieuwtestamentische begrip *episkopè*, dat te maken heeft met toezien op elkaar. Daar zijn ook bovenplaatselijke structuren voor te bedenken, om elkaar zo scherp te houden en te voorkomen dat plaatselijke gemeenten in hun zelfberaad ontsporen. Er valt immers veel van elkaar te leren. Dat geldt hier zeker ook voor de verschillende tradities van Unie-baptisten, 'vrije' baptisten, 'reformed Baptists' en CAMA.
- C. In onze geloofsgemeenschap mag de structuur de missionaire slagkracht nooit in de weg staan, omdat de kerk gezien vanuit de *Missio Dei* naar haar aard missionair is. In die zin is elke nieuwe structuur gehouden de 'apostolische toets' te doorstaan en vragen we ons steeds weer af: dient deze wijze van kerk-zijn (plaatselijk en landelijk) de werfkracht naar buiten?¹⁷
- D. In onze geloofsgemeenschap zijn we ons er altijd van bewust dat we deel uitmaken van de kerk van alle tijden en van alle plaatsen. Onze geloofsgemeenschap is *een* kerk van Jezus Christus en zoekt steeds weer het gesprek met allen die Jezus als Heer belijden. In die zin kiezen we ervoor ook voluit een *katholieke* kerk te zijn. Naast de onder C genoemde apostolische toets, valt dus ook te denken aan de Katholiceits Effect Rapportage (KER) die vanuit de Nationale Synode gesuggereerd is, als een soort keurmerk voor (nieuwe) kerkgenootschappen.¹⁸

¹⁵ 'Het baptisme als historisch fenomeen is in iedere tijd present in een levendige interactie met de kerkelijke, maatschappelijke en culturele actualiteit. Aan de ene kant door eraan te ontleen. Aan de andere kant door er verantwoordelijkheid voor te nemen, kritiek op te uiten en een alternatief aan te bieden'. Olof H. de Vries, *Gelovig gedoopt. 400 jaar baptisme, 150 jaar in Nederland* (Kampen: Kok, 2009), 24-25.

¹⁶ Een begrip uit de vroege geschiedenis van het baptisme, waarmee men aanduidde dat God steeds weer nieuw licht zou kunnen geven vanuit de Bijbel en zo de gemeente verder leiden. Zie uitvoerig hierover Anthony R. Cross, "'Through a glass darkly': The Further Light Clause in Baptist Thought", in: Cross and Gouldbourne (ed.), *Questions of Identity* (Oxford 2011), 92-118.

¹⁷ Je zou kunnen zeggen dat de CAMA in zekere zin ontstaan is vanwege die apostolische toets en dat DNA nog altijd in zich draagt. Zie M. Wittenberg, *The Christian & Missionary Alliance. Overzicht van een Beweging* (Gorinchem: Ekklesia, 2011) en B.A. Van De Walle, *The Heart of the Gospel. A.B. Simpson, The Fourfold Gospel, and Late Nineteenth-Century Evangelical Theology* (PTMS 106; Eugene, OR: Pickwick, 2009). Simpson's *The Fourfold Gospel* is gratis te downloaden: <https://www.cmalliance.org/resources/archives/downloads/simpson/the-fourfold-gospel.pdf>, geraadpleegd d.d. 22-2-18.

¹⁸ Gelanceerd door Barend Kamphuis, zie <http://cogg.nl/docs/2009-04-conferentie-referaat-Kamphuis.pdf>, geraadpleegd d.d. 22-2-18. Zie ook de MA-scriptie van Jan Martijn Abrahamse: <http://docplayer.nl/7682902-De-kerk-als-een-geheel-een-herwaardering-van->

EEN NIEUWE NAAM

Betekenen bovenstaande krijtlijnen ook iets voor de keuze van de naam van een eventueel te vormen nieuw kerkgenootschap? Te overwegen zou zijn om iets te doen met het begrip verbinding/verbond, dat veelzeggender is dan woorden als Unie, Federatie of netwerk. Bijvoorbeeld:

- Bond of Verbond van baptisten- en CAMA gemeenten
- Bond of Verbond van baptistische en evangelische gemeenten
- Gemeenschap van verbonden gemeenten (op baptistisch-evangelische grondslag)

Amsterdam, 22-2-2018

Teun van der Leer & Henk Bakker

[katholiceit.html](#), geraadpleegd d.d. 22-2-18, de bundel J. Kronenburg, R. de Reuver (red.), *Wij zijn ook katholiek. Over protestantse katholiceit* (Heerenveen: Protestantse Pers, 2007) en H.A. Bakker, 'Towards a Catholic Understanding of Baptist Congregationalism: Conciliar Power and Authority', in *Journal of Reformed Theology* 5 (2011), 159-183.

BIJLAGE 1

UIT DE FIRST LONDON CONFESSION VAN DE PARTICULAR BAPTISTS IN 1644:

*And although the particular Congregations be distinct and severall Bodies, every one a compact and knit Citie in it selfe; yet are they all to walk by one and the same Rule (1 Tim. 3:15), and by all meanes convenient to have the counsell and help one of another in all needful affaires of the Church, as members of one body in the common faith under Christ their onely head.*¹⁹

UIT THE FAITH AND PRACTICE OF THIRTY CONGREGATIONS, 1651:

*Published in love by consent of two from each Congregation, appointed for that purpose (1) to inform those who have a desire to know what Religious Duties they hold forth, (2) to undeceive those that are misinformed thereof and (3) to the end that the said Congregations may in love, and the spirit of Meekness, be informed by any that conceive they walk amiss.*²⁰

UIT DE SOMERSET CONFESSION IN 1656, DIE EEN EERSTE POGING WAS OM 'PARTICULAR' EN 'GENERAL' BAPTISTS BIJ ELKAAR TE BRENGEN:

*That it is the duty of the members of Christ in the order of the gospel, though in several congregations and assemblies (being one in the head) if occasion be, to communicate each to other, in things spiritual, and things temporal.*²¹

DE GENERAL BAPTISTS WAREN OP DIT PUNT HET MEEST UITGESPROKEN IN HUN ORTHODOX CREED, 1679:

*General councils, or assemblies, consisting of Bishops, Elders, and Brethren, of the several churches of Christ, and being legally convened, and met together out of all the churches, and the churches appearing there by their representatives, make but one church, and have lawful right, and suffrage in this general meeting, or assembly, to act in the name of Christ; it being of divine authority, and is the best means under heaven to preserve unity, to prevent heresy, and superintendency among, or in any congregation whatsoever within its own limits, or jurisdiction. And to such a meeting, or assembly, appeals ought to be made, in case any injustice be done, or heresy, and schism countenanced, in any particular congregation of Christ, and the decisive voice in such general assemblies is the major part, and such general assemblies have lawful power to hear, and determine, as also to excommunicate.*²²

¹⁹ *First London Confession, 1644*, Art. 47, in Lumpkin, 169. Dit is een bijna letterlijk citaat uit *A True Confession* van de Engelse Kerk in Amsterdam in 1596, zie Lumpkin, 94.

²⁰ Inleiding tot *The Faith and Practice of Thirty Congregations, 1651*, in Lumpkin, 174.

²¹ *Somerset Confession, 1656*, Art. 28, in Lumpkin, 211.

²² *The Orthodox Creed, 1679*, Art. 39, in Lumpkin, 327.

BIJLAGE 2

STATEMENT FROM THE BAPTIST WORLD ALLIANCE SYMPOSIUM ON BAPTIST IDENTITY AND ECCLESIOLOGY²³

More than sixty participants, made up of Baptist theologians and leaders from every continent, participated in the Baptist World Alliance Symposium on Baptist Identity and Ecclesiology in Elstal, Germany from March 21st to March 24th, 2007.

As participants, we express our gratitude for the opportunity to consider the issues regarding the relationship of the local church to wider Baptist structures, as well as, other structures. We reaffirm the importance of this discussion in dealing with some of the opportunities and challenges of Baptist life around the world.

WE AFFIRM

1. That Christ is in the midst of His church as its Lord. As the head of the church He empowers and equips it for holistic mission and ministry, and grants it its freedom.
2. That for Baptists, the local church is wholly church but not the whole church.
3. That our local churches and Conventions/Unions are participants in the one church that God has called into being as we anticipate the full revelation of the children of God.
4. That historically, Baptists have affirmed the theological and practical necessity of relating to sister churches for discernment and action. They often expressed this interconnectedness through the notion of Covenant expressed by the early English Baptist phrase, 'to walk together in ways known and to be made known.'
5. That many wider Baptist structures such as Unions and Conventions first came into being because of a shared concern for mission and the alleviation of human need. They were also formed as expressions of 'koinonia' between the churches and out of a concern for unity - to 'be one, that the world might believe'. We reaffirm the relevance of these foundations for our current life together.

²³ Op www.bwanet.org, geraadpleegd d.d. 10-2-2010.